

A katonai közösségek szocialista jellege és az otthonosság

Sziklai László alezredes

Kizsákmányolási viszonyok között funkcionáló hadseregekben az „otthonosság” kérdése fel sem merül, mivel a társadalomban uralkodó osztályantagonizmus miatt e kérdés hadseregre való kiterjesztése éppen olyan üres fikció, mint a tisztikar és legénység közötti „testvéri együttérzés”-ről hangoztatott szövegek.

Az „otthonosság” kérdései társadalmi viszonyokkal összefüggő problémákat hoznak felszínre, ezért indokolt azok részletesebb elemzése. Az időszerezését hangsúlyozza, hogy a fiatalok között a felnőttek „gondos hagyományápolása” miatt sok fenntartás tapasztalható a katonai élet nagy részben ismeretlen világával szemben.

A hazai viszonyok ismeretében elmondhatjuk, hogy a rossz emlékű „kaszárnya” fogalma, a Horthy-időszak közéletében nem csak a hadsereg elhelyezési körleteit jelentette. E fogalom sajátos szellemet, eszmét, magatartást takart, áttevődött a társadalom más területeire is.

„Kaszárnya, kaszárnya, nem az Isten háza, de sok csinos szőke kislánynak hervad benne a babája...” énekelték a katonák, de a bércaszárnyák, a proletár lakónegyedek lakóit sem az örömeztetés töltötte el, amikor a napi robot után az „otthonába” tért. Találón rajzolja ezt az „otthont” József Attila Munkások c. versében:

„Így élünk mi. Horkolva alszunk s törten
egymás hátán, mint odvas farakás
s hazánk határát penész jelzi körben
s málló falon; nedves a lakás.”

A „kaszárnya”, mint jelző ridegséget, valami sivár börtönféleséget fejezett ki, és a „kaszárnya szellem” ennek eszmei megfelelőjét jelentette, a durva, modortalan viselkedést, drill-t, az embertelenséget. Hangsúlyoznám, hogy a kaszárnya-szellemet és stílust, nem valami egyéni kezdeményezés hatására honosították meg, hanem a kizsákmányoló társadalmi rendszer lényegéből fakadó társadalompolitikához hozzátartozott a kény-

szer és a durvaság, az embertelenség, mert a szellemi és erkölcsi elnyomást csak ilyen körülmények között lehetett eredményesen biztosítani. Ezért hasonlóan a kaszárnyákhoz a „gyermekotthonok”, vagyis a lelenházak és az internátusok többsége leginkább a börtönhöz hasonlított, elmenekült onnan, aki csak tehetett, mert otthonának a legjobb akarattal sem tekinthette.

Az egyházi szervek és intézményei a különböző vallási szertartásokkal és tanításaikkal e vonatkozásban is méltó támogatói voltak a tőkésnek. Közös erővel megteremtették azt a társadalmi környezetet, amelyben módszeres „erkölcsnevelés” folyt horthysta szellemben.

Amikor a felszabadulás utáni évek osztályharcában eldőlt a „ki, kit győz le”, pártunk kezdeményezésére megindult a nevelés-politika szocialista forradalma. Az új szocialista pedagógia megindult hódító útjára, a dolgozók és a munka alapelvévé vált. Az iskolában eltörölték a testi fenytést, fokozatosan elhódították a burzsoá nevelésügy „hadállásait”, a sivárság és az emberi méltóságot aljasító módszerek helyébe az optimizmus, a szocialista humanizmus lépett.

A kommunista nevelés és az otthonosság a szocializmus viszonyai között kölcsönösen feltételezik egymást, mert a szocialista politikai, erkölcsi, esztétikai stb. nevelés csak olyan környezetben valósítható meg eredményesen, ahol az emberek a szó valódi értelmében *otthon érzik magukat*. Az *otthonosság* tartalma a szocializmus követelményeit fejezi ki.

Pedagógiai aspektusból az otthonosság-fogalom alatt általában olyan anyagi és személyi feltételek összességét értjük, amelyek eszmei és érzelmi orientációs bázist, az így kialakított szocialista közösség pedig az egyén számára maximális biztonságot és védettséget nyújt. Az otthon és az otthonosság fogalma nem elsősorban anyagi ellátottsági, kényelmi körülmények összessége, hanem mindenekelőtt a kisebb és nagyobb közösségek, a valamilyen formában vezetők és vezetettek új típusú, egymás megbecsülésén alapuló és kölcsönhatást gyakorló emberi viszonyokban testesül meg.

A szocialista értelemben vett otthon megteremtése tehát nem csupán elhelyezési és a külsőségekre vonatkozó intézkedések eredményeképpen, hanem az általános nevelési komplexum, a politikai, erkölcsi, esztétikai, világnézeti, testi nevelés együttes alkalmazásával valósítható meg.

Ennek alapján kimondhatjuk, hogy az *otthonosság*, az erkölcsi-politikai stb. nevelés feltételét és bizonyos értelemben az alapját képezi, ami egyben azt is jelenti, hogy nem lehet külön programként megvalósítani, hanem az egész nevelési folyamatban ennek céltudatosan kell érvényesülni.

Ezek után vizsgáljuk meg a fogalom általános meghatározását részletesebben. A hadseregen belül valóban van lehetőség arra, hogy a korszerű háború követelményeinek és a szocializmus érdekeinek megfelelően intenzív nevelőmunkát fejtsünk ki a marxista—leninista ideológia alapján. Ezt a társadalomtól kapott nevelési feladatainkat akkor tudjuk igazán eredményesen végrehajtani, ha az otthoni környezetet a sajátos feltételeknek és feladatoknak megfelelően, de midenképpen produkáljuk. Az otthonosság fogalmának tartalma és terjedelme hadseregünkben rendkívül bonyolult, az anyagi és szellemi igényekről történő gondoskodástól

kezdve a parancsnok és alárendelt viszonyán keresztül a katonai közösségekben kialakult légkör útján sok érzelmi motívummal átszótt állapot.

Az otthonosság érzését alakulatainknál természetesen nem lehet azonosítani a családokon belül kialakult viszonyokkal, de még a munkahelyeken, polgári élet egyéb területein kívánatos „otthonos” viszonyokkal, munkahelyi légkörrel sem. A hadseregben az emberi viszonyokat, a nevelőmunka feladatait sajátos körülmények és követelmények határolják be. Mindezeket a katonai kiképzés célja, a harcra való felkészítés, a katonai fegyelem, jelleg, a szabályzatok, előírások, a parancsok determinálják. Az otthont tehát a körlet, a laktanya nem pótolni kívánja és főként nem érzelmi-kényelmi megfontolások alapján. A katonai életet a kiképzés, katonai fegyelem és rend, a tömeges kollektív együttélés sajátos törvényeinek megfelelően szigorú szabályok, napirend határolja körül. Otthonossági törekvéseinknek tehát rendkívül sajátos módon kell érvényesülnie. Nem lehet például a körletet az egyes katonák rendkívül eltérő egyéni ízlése szerint berendezni, étkezés időpontját, körülményeit megválasztani és a napirend egyéb előírásait megszegni, időnként reformálni. Mindehhez a katonának feltétlen alkalmazkodni kell. A mi feladatunk tehát kettős, egyrészt a messzemenő gondoskodás, a másik a szocialista emberi viszonyok állandó fejlesztése.

Mit jelent ez? — azt, hogy olyan körülményeket és viszonyokat teremtsünk, amelyek keretet (alapot) adnak a komplex kommunista neveléshez, amelyben biztosítjuk a fiatalok beilleszkedését a közösségi életbe, segítjük az új viszonyoknak megfelelő életrend kialakítását, az erkölcsi-politikai, esztétikai stb. tudatformálást, a pozitív érzelmek kifejlését és a félelem helyett katonáinkban a védettség és biztonság érzését fejlesztjük ki.

Miért kell az otthonosságot a kommunista nevelés egyik alapjának tekintenünk? A hadseregben, mint szervezett közösségben a katona tevékenysége szükségszerűen és közvetlenül közösségi tevékenység, melyben helyes irányítással és munkaszervezéssel a kommunista erkölcs egyik legfontosabb alapelvét, a *kollektívizmust* fejlesztjük ki, erősítjük.

A katona-közösségben végzett munka, természetéből következően felelősségteljesebb, ezért a katonai „szakma” elsajátítása közben van lehetőség a felelősségérzet fejlesztésére.

E közösségben a fiatalnak alkalmá van sok pozitív erkölcsi-politikai, esztétikai stb. érzelm átélésére, kommunista eszmék elsajátítására, amelyek egész pszichikumát gazdagítják. A hadseregnek ezért van emelkedő szerepe a szocialista tudatformálás társadalmi rendszerében.

A hadsereg életében levő rendszeresség új, egészséges életritmust diktál a fiatal számára. Hozzáértéssel és céltudatos nevelőmunkával társadalmilag hasznos új szokásokat fejleszthetünk ki bennük.

A közösségen belül a parancsnoknak a beosztottakkal szemben bizonyos „családfői” kötelezettségei is vannak, mely többek között a közösség testvéri összetartását, a róluk való gondoskodást és a legbensőbb egyéni problémáikkal való törődést jelenti.

Az otthonosság megteremtésének *anyagi feltételei* közül egyik legfontosabb tényező a környezet oly módon való berendezése és tisztántartása, melyben az ember szívesen tartózkodik, otthon érzi magát, ahol biztosí-

tott számára a pihenés, a kulturált, emberhez méltó szórakozás és amely körülmény esztétikailag is felemelő lehet.

Sokan kérdezhetnék, hogy a hadsereg lehetőségei mennyire biztosítják e fontos anyagi feltételeket? A szoros napirend és a különböző gyakorlatok nem akadályozzák-e az otthonos környezet megteremtését? A kérdésre egyértelműen azt válaszolhatjuk, hogy a hadsereg sajátosságai-
ból eredő körülmények: a napirend, a belrend, a gyakorlatok követelményei stb. nem hogy gátolják, de kimondottan elősegítik ezen alapok megteremtését.

Bátran állíthatjuk, hogy ma nem az a fő probléma, hogy sok az elfoglaltság és nagy a fizikai megterhelés, hanem az, hogy ilyen viszonyok között nem mindenütt teremtik meg a szervezett körülményeket, s a rendelkezésre álló anyagi-kulturális eszközöket sem mindig a legcélszerűbben hasznosítják.

Sajnos ma még sok helyen látni sötétzöldre és sötétbarnára mázolt ajtókat, ablakokat és sötét, nem éppen szemet gyönyörködtető mellék-
helyiségeket, mosdókat, a kultúrszobákban giccseket, a művelődésre szánt szabadidőben céltalanul sétáló embereket.

Fontos megjegyezni, hogy a környezet érzelmekeltő hatása rendkívül nagy, mivel összefüggésben van a közérzettel és a hangulattal is. A fiatal katona számára a hadseregben minden új, ezért ő különösen érdeklődő, szereti tudni a tevékenységének értelmét, célját. Akár katona valaki, akár nem, a sablont semmiképpen sem szereti sem a környezetében, sem az életrendjében. Tapasztalataink bizonyítják, hogy minden fiattal meg lehet érteni pl. hogy a saját körletének tisztaságát meg kell teremteni és fenn kell tartani. (Azt azonban már aligha, hogy a tisztára felmosott körletet miért kell ismételtelen felmosni, vagy ha nem tud „tökéletesen” tiszteletadást teljesíteni, vagy énekelni, miért kell neki esetleg „soron kívüli” gázálarcban tevékenykedni.)

Makarenkó többször hangsúlyozta, hogy a sablonos, értelmetlen sorakozók, vagy egyéb tennivalók, az egész közösségi életet sablonossá, lelketlenné teszik és megteremtik az alapot a közösség szétforgácsolására. Nem szabad módot adni arra, hogy a szocializmus elveivel ellentétes gyakorlatot tapasztalhassanak, mert ennek következtében bizonytalanná, cinikussá, meghasonlottá válhatnak. A szocialista hadseregben az emberi méltóság, a humanum nem követelmény csupán, hanem konkrét létező viszony, melynek folyamatos megvalósulása a szocialista katonaközösség fejlődésének egyik feltétele.

Gyakran tapasztaljuk, hogy az alegységek körleteinek klubszobáinak diszítését — egyes — a dekorációs munkában jártas katonákra bizzák, ahelyett, hogy az egész kollektívát mozgósítanák és az alegység lakóhelyét közös erőfeszítéssel tennék otthonossá. Ki kell alakítani olyan közszellemet, hogy mindenki „gazdának” is érezze magát, lássa a saját tevékenységének eredményét. Ennek megfelelően növekedni fog a közösség munkájáért érzett felelősség és a maguk alkotta otthon vonzóbb lesz számukra.

A fiatal számára nagyon keveset jelent az a környezet, amelynek kialakításában ő maga nem vesz részt. Ezért a közösségek megszervezésénél erre kell építeni, ezt figyelembe kell venni. Ugyanakkor az igényt is ori-

entálni kell. A parancsnokok kötelessége mellett a KISZ szervezeteknek is nagy szerepet kell vállalniuk.

Vizsgáljunk meg még néhány tényezőt, melyeknek szubjektív és közvetlen hatása van az igazi otthon kialakításában.

A nevelés kétoldalú folyamat, csak akkor eredményes, ha a fiatal is résztvesz a folyamatban vagy pontosabban, ha a fiatalot aktivizáljuk, kibontakoztatjuk benne a tettvágyat.

A katonafiatalok többségénél tapasztalhatjuk, hogy szívesen aktivizálódnak, vállalkoznak feladat teljesítésére, de ezt csak abban az esetben teszik, ha a társadalom teljes értékű tagjának érezhetik magukat és nem csak beosztottnak. Fontos nevelő követelmény, hogy az öntevékenység kibontakoztatása telítődjön meghatározott politikai, erkölcsi, esztétikai stb. tudat tartalommal és az „illeszkedjen” az általános nevelési folyamatba. Arra is vigyázzunk, hogy a fiataloknak nem minden idejét kell határozott program szerint szervezni, hagyni kell, hogy a magán ügyeit teljesen önállóan bonyolítsa le. Ebben a vonatkozásban is szükséges hangsúlyozni részben a kollektíva, részben a parancsnok szerepét. Az aktivitásnak ugyanis alapvető feltétele az is, hogy az egyén érezze a védtettséget, tudja azt, hogy a közösség számíthat az ő aktivitására és ezért az aktivitásért a megbecsülésen túl meg is védik, tehát az egyén biztonságban érezheti magát. Arra irányuljon a nevelés, hogy a fiatal büszke lehessen a kollektívájára, a parancsnokára és viszont.

Ez a kapcsolat önmagától nem valósulhat meg. Az egyént a kollektívához eszmei és érzelmi szálak, különböző érdekek kötik, ezért biztosítani kell, hogy minden vonatkozásban és minden esetben e kötődés eszmei tartalma egyezzen a szocialista nevelési elvekkel és módszerekkel, egyezzen a társadalom politikai céljaival. A fiataloknak, a beosztottnak rendszeresen érezniük kell, hogy a parancsnokuk minden járandóságukat számon tartja, legyen az élelem, ruházat vagy éppen az évi szabadság. A pihenésről való gondoskodás, a szervezett kulturális szabadidő felhasználása, (vagyis rendszeres gondoskodás a beosztottak szellemi fejlődéséről) valamint az egyéni problémák ismerete és a segíteni akarás, mind-mind fontos része a nevelőmunkának.

Évek óta sok gondot okoz a fiatal katonák bevezetése az új életbe. E problémát fokozza, hogy ezzel együtt kell megoldani a harcckészültségi feladatok teljesítésére való felkészítést is. Több éven át gyűjtött tapasztalataim alapján kijelenthetem, hogy csapataink és alegységeink életében még hatnak a negatív tartalmú „tradicionális tényezők”, melyek — a negatívumok erejét mérlegelve — befolyásolják a szocialista kollektív élet kialakulását és az alegységek tevékenységének eredményességét.

A negatív tradicionális tényezők közül leginkább az a helytelen nézet emelkedik ki, mely szerint „újonc az legyen újonc!” — ez okozza a legtöbb nehézséget. Sok helyen még ma is — a bevonulások időszakában — „centrális probléma”, hogy az újoncokat megvédjék a felesleges zaklatásoktól. Erre azért van szükség, mert a tisztések egy kisebbik része élvezeti előnyös helyzetét és parancsnoki mivoltával visszaél. Ennek, sajnos minden időben amíg hadsereg létezik meg lesz a lehetősége, *de csak a lehetősége!*

Mert, ahol kellő időben felfigyelnek erre a jelenségre, ott nem ölhetnek vele. De a durvaság akkor is elharapózhat, ha a parancsnokok cihanyagolják ilyen irányú ellenőrzési kötelezettségeiket.

A szocialista értelmében vett otthonteremtés, tehát egy sokrétű nevelési tevékenység eredményeként valósulhat meg, összefüggésben az egység előtt álló harci és politikai feladatok teljesítésére ösztönző kiképzési és oktatási tevékenységgel, és ebben a folyamatban is döntő feladat hárul a különböző szintű parancsnokokra.

Nagyon fontos, hogy a bevonuló fiatalok a parancsnokban biztos támaszt találjanak. A parancsnokok engedjék megismerni a saját nem katonai oldalait is, ezzel megteremtik a lehetőségét annak, hogy a katonák felismerik a politikai együvértartozásukat.

Alapelv, hogy a parancsnokok ne csak a kiképzési feladatokat és célokat lássák, hanem azokat az embereket is értsék, akikkel azt meg kell valósítani. A hadsereg háborús feladatok teljesítésére készül, a kollektívák összmunakája, az eszmei és érzelmi azonosság (egy szív, egy lélek) itt nagyobb hangsúlyt kap, mint más békésebb területen. Ezért szükséges a gondjaikra bízott emberek véleményével egész magatartásával tisztában lenni. A kölcsönös felelősség legyen az alapja minden tevékenységnek. Az embernek, legyen bármilyen kollektíva tagja, éreznie kell, hogy megbecsülik és számítanak a munkájára, tudja, érezze, hogy a közösség támogatja.

Nagy jelentősége van a parancsnokok közötti egyetértésnek, egyöntetűségnek is. A nevelési rendszer egységesen szocialista jellegű, tehát minden időben „egy nyelven kell beszélni” a beosztottak előtt. Ha a parancsnokok között nézetkülönbség van, a beosztottak elbizonytalankodnak, nem tudják eldönteni, hogy kinek van igaza, és meginog a biztonságérzetük. Ha ez gyakran előfordul, kicsúszik a talaj a beosztottak alól és a kollektíva menthetetlenül szétesik.

A jó, családi, otthonos életnek — mint már említettem — vannak megterheléssel járó időszakai. A mi viszonyainkat figyelembe véve azt is mondhatjuk, hogy ez a gyakoribb. A feladatok teljesítése közben észre kell venni, hogy a fiataloknak lehetnek személyes szükségleteik, amelyeket feltétlenül figyelembe kell venni. A közösségi viszonyok kialakításakor meg kell találni az egyéni segítségnyújtásnak azokat a formáit, amelyekkel képessé tesszük a fiatalot, a feladatok végrehajtására. A fiataloknak bizonyára vannak egyéni titkaik is, amelyeket jó, ha a parancsnok-családfő ismer. Nagyon fontos dolog, hogy a parancsnok ezzel semmilyen körülmények között vissza ne éljen, a fiatalot ne szolgáltassa ki a többieknek.

Az elfáradás jelenségére nagyon fel kell figyelni, mert a fizikai és szellemi elfáradás már sok fegyelmetlenség szülőanyja volt. Nem igaz az, hogy a fiatal mindent elbír. A fiatal szervezetnek egyaránt szüksége van a fizikai és szellemi regenerálódásra, — s ezt jól kell megszervezni. Az elfáradt szervezetet nem lehet kulturfoglalkozással vagy másirányú elfoglaltsággal regenerálni — csak pihentetéssel.

A szocialista „otthonteremtés” a szocialista típusú hadseregben objektív követelmény és ez legyen minden parancsnok egyik fő törekvése. Csak ilyen módon lehet biztosítani a kommunista nevelési elvek érvényesülését és jó katonakollektívák kikovácsolódását.

A sajátos jellegű otthonos viszonyok kialakítása tehát bonyolult, rendkívül összetett parancsnoki feladat és tevékenység, amelyben a hadtáp szolgálat szinte minden ágazatának egyenként és összességében jelentős funkciója van. Ezért is hangsúlyozza az MNHF elvtársnak a következő két év hadtáp ellátási feladataira vonatkozó intézkedése határozott követelményként, hogy erősítsük tovább a hadtápszolgálat egész személyi állományában a hasznos szemléletet, hogy munkánk és erőfeszítéseink fő célja, az emberekről való gondoskodás, amely közvetlen erkölcsi-politikai-hangulati hatást gyakorol. Még azt is aláhúzza ez az intézkedés, hogy a hadtápszolgálat anyagi javaival történő gazdálkodás sem lehet öncélú, mindig látni kell, hogy lehetőségeinket maximálisan a harckészültség és az emberi szükségletek kielégítése, az élet és szolgálati viszonyok fejlesztése, az ellátási és szolgáltatási feltételek állandó javítása érdekében kell felhasználni.

Az egészségügyi szolgálat állandó feladata például, hogy fokozottabb figyelemmel kísérik a sorállomány egészségi állapotára kiható élet- és szolgálati körülményeket, jobban elemzik az egészségügyi helyzetet, és kezdeményezik a szükséges intézkedéseket.

A tárgyalt témához közvetlenül kapcsolódik az élelmezési szolgálat feladata, mely szerint elsősorban az étkeztetés kulturáltságának, esztétikai körülményeinek, valamint a jelentősen megjavult anyagi feltételek érzékelhető kifejeződésének biztosításával, a helyi lehetőségek és iniciatívák felhasználásával megteszik mindazt, amelyek az otthonosság legszükségesebb ilyen jellegű feltételeihez szükségesek.

Az említett utasítás hangsúlyozottan aláhúzza, hogy a ruházati szolgálatnak mindenben fokozott felelőssége van.

Sehol nem szabad eltérni a hangulati, politikai hatást kiváltó, igénytelenségre szoktató vagy azt tükröző, egészségügyileg is káros, piszkos, elhasznált, rongyos, szabálytalanul viselt ruházatot. A ruházati gazdálkodás — a szükséges korlátozásoknak megfelelően — a helyi parancsnoki és hadtáp szervek alapvető feladata. Az új gazdálkodási rendszerben rejlő lehetőségeket, a katonák igényes megjelenése, a célszerű öltözködés és ne a raktári készletet vagy az irodaszer állomány növelése érdekében használgatják fel. Jelentős ezen a téren az előljáró hadtáp szervek igényessége, követelménytámasztása és gondos ellenőrzése. A kulturált és mindig célszerű öltözködés az otthonosság, az ésszerű katonai intézkedések jelentős fokmérője.

Nem kisebb jelentőségű az elhelyezési szolgálat feladata sem. A tiszta, higiénikus öltözködés mellett a katonák elhelyezésének, körleteinek, tantermeinek kulturális és más objektumainak állapota meghatározó hatású. A parancsnoki irodák immár többségében kulturált berendezése mellett, további kiemelt figyelmet fordítanak a sorállomány elhelyezési viszonyainak és az alparancsnokok élet- és munkafeltételeinek biztosítására.

A mi hadseregünkben a szocialista társadalmi viszonyok osztatlan uralma következtében — nem lehetnek érdek ellentétek a tisztek és a sorállomány között, egyé forrasztja nagy családjukat a kommunista eszme és közös célunk, a szocialista társadalom teljes felépítése, dolgozó népünk áldozatos munkájának és a béke megvédésének ügye. Tegyük a nagy család életét és tevékenységét emberibbé, ezzel is segítsük elő a hadsereg tagjainak erkölcsi-politikai és individuális fejlődését.